

DE BRUGSE DRUKKER JAN VAN DEN DALE, 1506-1564 of 65

A. SCHOUTEET°

Er wordt algemeen aangenomen dat Jan van den Dale van 1522 af in de gildeboeken van de Brugse librariërs wordt vermeld¹. Dit gilde groepeerde de boekschrijvers of kalligrafen, de boekbinders, de boekverkopers, de miniaturisten en later ook nog de drukkers en de schoolhouders². Ten onrechte, want reeds zes jaar te voren, in 1506, is hij tot dit gilde toegetreten, terzelfdertijd als drukker Hendrik van den Dale, die wellicht tot hetzelfde geslacht behoorde³.

Jan van den Dale was afkomstig van Antwerpen, zoals uitdrukkelijk bij zijn inschrijving als lid van het librariërs-gilde⁴ en verder nog op andere plaatsen in de gildeboeken staat aangegeven.

Van 1506 af betaalde Jan van den Dale regelmatig zijn jaarlijks gildегeld tot in 1550. Daarna deed hij dit niet meer, zodat in de gilderekening van 1555 werd genoteerd dat hij reeds vijf jaar met zijn gildегeld achterstallig was⁵.

° Ere-stadsarchivaris; E. de Neckerestraat 10, bus 2, 8000 Brugge.

1. A. ROUZET, *Dictionnaire des imprimeurs, libraires et éditeurs belges des XVe et XVIe siècles...*, Nieuwkoop, 1975, p. 53.

2. A. Schouteet, *Inventaris van het archief van het voormalige gild van de librariërs en van de vereniging van schoolmeesters te Brugge*, in *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis te Brugge*, C (1963), p. 228-269.

3. Over Hendrik van den Dale zie onze notitie in *Nationaal Biografisch Woordenboek*, dl. 12, 1987, kol. 201-203.

4. Brugge, Stadsarchief, Ambachten, *rekeningen van het librariërs-gilde 1454-1523*, fol. 155 v. (rekening over het jaar 1506): "Item, van Jan van Daelen, lybrariër, van Andwoorpen, als hy ghildebroeder ontfanghen was: XII gr.". - Verkeerd is dus de bewering van Gilliodts-Van Severen, *L'œuvre de Jean Brito, prototypographe brugeois*, Brugge, 1907, p. 270, dat de drukker Jan van den Dale reeds vóór 1454 lid van het Brugse librariërs-gilde zou geworden zijn.

5. *Ib.*, *id.*, fol. 158, 165, 172 v., 181, 183, 185, 187, 194, 196 v., 202; Brugge, Rijksarchief, Ambachten, nr. 207: *rekeningen van het librariërs-gilde 1523-1555*, fol. 1, 6, 11, 14, 16, 18 v., 23 v., 29, 34, 37 v., 42, 46 v., 50, 54 v., 58, 65, 71, 78, 84, 91, 99, 100, 102, 105, 109 v., 112 v., 115 v.

Reeds vòòr 1536 was Jan van den Dale ook lid van het handboogschuttersgilde van Sint Sebastiaan te Brugge⁶. Van dan af betaalde hij regelmatig zijn jaarlijkse bijdrage tot in 1556. Daarna verzuimde hij de betaling van zijn gildegeld tot in 1559. Maar in 1560 vereffende hij de achterstallen en betaalde verder jaarlijks zijn gildegeld tot zijn afsterven⁷, dat tussen 4 juni 1564 en 24 juni 1565 plaats had⁸. Terecht mocht dan in de volgende gilderekening genoteerd worden: "Jan van Daele, overleden et voorgaende jaer, dus hier: niet"⁹.

De reden waarom Jan van den Dale in de jaren 1550 zowel in het schuttersgilde als bij de librariërs gedurende respectievelijk vier en vijf jaar heeft nagelaten zijn gildegeld op tijd te betalen, ontgaat ons. Heeft hij tijdens deze perioden een crisis doorgemaakt of speelde zijn leeftijd daarbij een rol? In ieder geval moet hij toen reeds op gevorderde leeftijd gekomen zijn. Of dacht hij er aan zijn bedrijvigheid als drukker en schutter te staken? Wellicht dezelfde overweging lag waarschijnlijk ten grondslag aan de verkoop van een gedeelte van zijn drukkerij, samen met een hoeveelheid drukwerk en papier, in 1559, aan een andere Brugse drukker, nl. Quirinus van Belle, tegen de som van 3 pond 7 schelling 2 denier groot. Deze transactie verliep overigens niet zonder strubbelingen, vermits Jan van den Dale een proces bij de Brugse schepenbank moest voeren om de volledige betaling van de koopsom te vorderen¹⁰.

6. Brugge, Handbogenhof, archief van het St.-Sebastiaansgilde, vol. 1: *Ledenlijst aangelegd in 1514*, fol. 37 v.; en H. Godar, *Histoire de la gilde des archers de Saint Sebastien de la ville de Bruges*, Brugge, 1947, p. 154, waar het beroep van Jan van den Dale als miniaturist wordt aangegeven, terwijl in het origineel duidelijk staat: *prenter*.

7. *Ib.*, vol. 5: *rekeningen van het gilde 1536-1559*, fol., 15, 22, 35, 48 v., 66, 91, 105, 119 v., 134, 150, 164 v., 185, 205, 224 v., 246 v., 276; vol. 6: *rekeningen 1559-1583*, fol. 9, 18 v., 33 v., 53 v., 70, 81 v.

8. *Ib.*, vol. 6: *rekeningen 1559-1583*, fol. 95 v. (rekening over het dienstjaar 1564 juni 4-1565 juni 24): "Anderen ontfanck ghecommen van de dootschult van ghildebroeders die bin denzelve jaere overleden zyn: ... Item, ontfaen van de weduwe ende hoirs van meestre Jan van Daelen: VIII s. IIII d. gr."

9. *Ib.*, vol. 6, fol. 98 v.

10. A. Schouteet, *Documenten betreffende de Brugsche drukkers uit de 16e eeuw: Quirinus van Belle*, in *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis te Brugge*, LXXXIII (1940-46), p. 32.

Jan van den Dale woonde te Brugge in een huis aan de Steenhoudersdijk, meer bepaald tussen de Peerdenbrug en de Calisbrug, thans Meebrug geheten¹¹.

Jan van den Dale was ongetwijfeld een man van aanzien. Dat kan afgeleid worden uit het feit dat hij in de documenten meestal met de hoedanigheid van "meester" wordt vermeld, wat zeer uitzonderlijk is. Ook schijnt hij een betrekkelijke welstand genoten te hebben, wat blijkt uit zijn vrijgevigheid ten voordele van het librariërs-gilde. Zo droeg hij in 1506 ruimschoots bij tot de vervaardiging van een zilveren pax of paaisbord¹², in 1516 voor de aankoop van een zilveren kelk¹³, in 1518 voor de opschik van de gildekapel¹⁴ en verder

11. Brugge, Stadsarchief, *register van wezengoederen van Sint-Donaaszestendeel 1519-1535*, fol. 99 (aangifte van het wezengoed van de minderjarige kinderen van Jacob Heins en Marie Muls d.d. 1525 juli 27): ... eenen huuse met zynen toebehoorten, staende bin der voors. stede van Brugghe, voorhoofdende up Steenhauwersdyck, tusschen de Calisbrugghen ende 't Peerdebrughskin, daerinne Jan van Dale, de prentere, wuendt". - Deze tekst werd ook meegedeeld in L. Gilliodts van Severen, *a.w.*, p. 270.

12. Brugge, Stadsarchief, Ambachten, *rekeningen van het librariërs-gilde 1454-1523*, fol. 156 v. (rekening over het jaar 1506: "Ontfaen by my Griphoen Sohier den zesten dach in meye XVe ende zesse ter causen van een zelve paeysbart en die te doen maken ter begeerte van Jan van Daelen, librariër van Andwoopen, onsen gheminde ghildebroeder, dewelcke Jan van Daelen gaf ghewillichlike daertoe: IIII s. II d. gr.". Zes andere leden van de Gilde gaven elk 12 d. gr. Dat waren: Lieven de Tollenaere, Jan Goossins, Willem de Brauwere, Hendrik van der Eecke, Lodewijk de Bloc en Griffioen Sohier, de toenmalige deken. In verband met dit paaisbord staat in de volgende rekening over 1507, fol. 157 v., nog volgende aantekening: "Item, tselverin paeysbart weicht zesse onciën ende XI inghelschen. Item, achteran als tselve paeysbart vulmaect was ende als de doorne innegheleyt was, so woucht meer XXI gr. XII myten. Ende meester Herman hiesch een pond grooten van fatsoene datter wel es an verdient was voor alle meesters. Aldus costede 't paeysbart: II lb. X s. gr.". Een paaisbord is een bord dat voor het nemen van den *paes* (het ontvangen van de vredeskus) werd gebruikt. Cfr. E. VERWIJS en J. VERDAM, *Middelnederlandsch Woordenboek*, dl. VI, 1907, kol. 33-34.

13. *ib.*, *id.*, fol. 178 (rekening van het jaar 1516): "Item, dese naervolghende personen hebben ghegheven ter kelckewaert: ... Jan van Dale: XII gr.". Omtrent deze kelk komt in dezelfde rekening, op fol. 179 v., volgende aantekening voor: "Ghemaeckt een kelct van selver, den cop, plateelken ende een lepelken, weghende in selvere VII onsen ende IX inghelschen, ghecocht de onse van den selver V s. II d. gr., dus comt in gelde de somme van XXXVIII s. VI d. gr. Item, betaelt van fatsoene metten vergulden ende den voet te versilveren onder ende damelgiersel in 't plateelken, tsamen XXII s. gr."

14. Brugge, Rijksarchief, Ambachten, nr. 207, *rekeningen van het librariërs-gilde 1523-1555*, fol. 59 v. (rekening over het jaar 1538): "Item, dit naervolghende syn dieghuene die ghegheven hebben om den thuyen ende sygie te vermakene van der capellen: ... Meestre Jan van Dale: XII gr.". "Item, dit naervolghende syn dieghuene die betaelt hebben totten gardinen van der capellen aen die beelden: ... Meester Jan van Dale: XII gr."

leverde hij ook regelmatig financiële bijdragen voor het celebreren van missen¹⁵.

Van de echtgenoten van Jan van den Dale is niet eens hun naam bekend. Zijn eerste vrouw overleed in 1548 en naar aanleiding van haar afsterven betaalde haar echtgenoot haar doodschuld aan het librariërs-gilde¹⁶.

Toen Jan van den Dale zelf in 1564 of 1565 overleed werd zijn doodschuld tegenover het schuttersgilde betaald door zijn weduwe en zijn erfgenamen¹⁷.

Zoals het destijds de gewoonte was, zal Jan van den Dale waarschijnlijk met knechten gewerkt hebben, maar daaromtrent staan geen bijzonderheden ter beschikking. Daarentegen weten we dat hij leerknappen heeft opgeleid. Aldus nam hij in 1525 een zekere Pierken in de leer, en in 1532 werd hij door het bestuur van het librariërs-gilde voor de Brugse schepenbank gedaagd omdat hij weigerde 1 denier groot aan de klerk van het gilde te betalen voor elk van de twee leerknappen die hij "leerende ende houdende es binnen zynen huuse"¹⁸.

Alhoewel Jan van den Dale een halve eeuw lang als drukker te Brugge gevestigd was, toch is maar weinig omtrent zijn drukkersactiviteit bekend. In 1515 werd hem door de Brugse stadsregering een vergoeding van 4 pond groot uitbetaald voor het drukken van "tghuent dies ter blyder incomste van onsen gheduchten heere ende prince binnen deser stede ghetoocht was, ... omme dezelve prente den voors. gheduchten heere ghepresenteert te wordene"¹⁹. Dit druk-

15. *Ib., id.*, fol. 171, 174 v., 177.

16. *Ib., id.*, fol. 92 v. (rekening over het jaar 1548): "Item, ontfaen van Jan van Dale over de doorschult van zynder huusvrauwe: III s. IIII d. gr.", en fol. 100 v. (rekening over het jaar 1550): "Item, ontfaen over de doodschult van meester Jan van Dalens huusvrauwe: II s. VI d. gr."

17. Zie hoger noot 8.

18. Zie Bijlage.

19. Brugge, Stadsarchief, *rekening van de stad Brugge over het dienstjaar 1515 sept. 2 - 1516 sept. 2*, fol. 111 v., nr. 2: "Meester Jan van den Dale de somme van IIII lb. gr. ende dat over de vulle betalynghe van zynder moyte ende aerbeyt van gheprent t'hebbene de voorme ende figure van tghuent dies ter blyder incomste van onsen gheduchten heere ende prince binnen deser stede ghetoocht was ende dat by laste van der wet, omme dezelve prente den voors. onsen gheduchten heere ghepresenteert te wordene, dus hier de voors. IIII lb. gr."

werk mag in verband gebracht worden met het boekje dat in hetzelfde jaar 1515 te Parijs werd uitgegeven: "La triumpante et solemnelle entrée faicte sur le nouvel et joyeux advènement de très-hoult, très-puissant et très-excellent prince monsieur Charles, prince des Hespaignes, archiduc d'Austrice, duc de Bourgongne, comte de Flandres etc.... rédigée en escript par maistre Remy du Puys, son très humble indiciaire et historiographe"²⁰. In dit werk wordt een beschrijving gegeven met afbeeldingen van de versieringen te Brugge bij de Blijde Inkomst van aartshertog Karel van Oostenrijk, de latere Keizer Karel, op 18 april 1515. Door de stad werd aan Remy du Puys daarvoor een vergoeding betaald van 5 pond groot²¹, hetzij één pond meer dan voor het drukwerk van Jan van den Dale, dat wellicht minder uitvoerig was en minder of geen illustraties bevatte.

In 1517 heeft Jan van den Dale ook kaarten gedrukt voor het rederijksfeest, dat in dit jaar te Brugge plaats had²².

20. Een herdruk van dit boekje werd in 1849 door ons Genootschap, de toenmalige Société d'Emulation de Bruges, uitgegeven.

21. Brugge, Stadsarchief, *rekening van de stad Brugge over het dienstjaar 1514-sept. 2 - 1515 sept. 2*, fol. 127, nr. 4: "Remy du Puys, historiographe van onsen gheduchten heere ende prince, de somme van V lb. gr. hem by der wet gheordonneert ende toegeheleyt uut causen van der moyte ende aerbeyde by hem ghenomen in 't stellen in Walsche de triumphen van der incomste van onsen gheduchten heere ende prince binnen deser stede, dus hier de voors. V lb. gr.

22. M. Vandecasteele, *Een rederijksfeest te Brugge in 1517*, in *Jaarboek 1967 van de Koninklijke Soevereine hoofdkamer van Retorica "De Fontaine" te Gent*, p. 29.

BIJLAGE

1532 oktober 23. - *Op eis van het librariërgilde wordt Jan van den Dale door de schepenbank van Brugge veroordeeld tot betalen van 4 pond was ten behoeve van de gildekapel en tot 1 denier groot voor elk van zijn twee leerknepen aan de klerk van het gilde.*

Alzo deken ende eedt van der neeringhe van de librariërs, heesschers, betrocken hadden eerstwaerf voor mynheere den burchmeester van den courpse ende daernaer by zynen renvoye voor 't gheemeene college van scepenen der stede van Brugghe ter camere Jan van Dale, verweerere, ter causen ende omme dat hy refuseert ende in ghebreke hadde gheweest te willen ghevene IIII pond was ten goddelicken dienstwaert die men doet thuerliedre outare die dezelve neeringhe doet doen binnen den cloostere ende kercke van den Eechouuten staende binnen der voorn. stede, ende II gr. voor de clercq van derzelve neeringhe voor II leercnechten die de voors. verweerere leerende ende houdende es binnen zynen huuse, al volghende 't II article van huerlieden keure ende ordonnancie voortyts ghemaect ende hemlieden verleent by den voorsaten in wette die zy exhibeerden, tenderende ten fyne dat de zelve verweerere ghecondempneert zoude zyn in de voors. IIII lb. was ende II gr., te wetene voor elc leercnecht II lb. was ende I gr. voor den voorn. clercq, sustinerende daertoe wel ontfanghelic zynde.

Daerup de voorn. Jan van Dale in persooone andwoordende zeyde dat hy niet ignoreren en wilde hy en hilt twee cnechten, twelcke scamele kinderen waeren die hy van der strate omme godswille upgheraept hadde, daerof hy sustineerde onghehouden zynde eenich was of ghelt te moeten ghevene ghemerct dat zy de conditie niet en hadden noch en mochten gherekent zyn voor leercnechten want de conditie van leercnechten was dat die by huerliedre vadere oft andere huerlieden vrienden ende maghen besteet werden met eenen vryen meestere ende gheven zekere somme van ghelde by jaere omme neeringhe te leerene ende stellen ooc zekere van een zeker tyt daertoe wonene, twelcke zy cnechten al niet ghedaen en hadden, maer al tghuent dat hy hemlieden ghedaen heeft was omme godswille, nemende midsdien conclusie van niet ontfanghelic, quade cause ende quicte.

Up twelcke de voors. heesschers deden by Claeis Scoutheeten, huerliedre taelman, replicueren zeggende dat zy thuerliedre voordeele namen de kennesse by den voors. verweerere in der manieren voorscreven ghedaen, sustinerende dat zy sculdich waeren t'obtinerene in huerliedre voorgaende fynen ende conclusien, anscou nemende up 't inhouden van den IIen article van der voors. keure ende dat dezelve IIII lb. was ende II gr. een cleen principael es twelcke gheëmployeert wort in den goddelicken dienst van den outare van der voors. neeringhe, zo voors. es, omme t'onderhouden

van dien.

Ende de voors. verweerere by duplicque ter contrarien zegghende dat hy ter causen van der voors. zyne cnechten daerinne niet ghehouden was.

Hendinghe partien al in 't lange ghehoort ende ghesien de voors. kuere, so was ende es de voors. Jan van Dale, verweerere, by den voors. college van scepenen achtervolghende 't inhouden van den IIen article van der voors.kuere ghecondempneert te gheven de voors. IIII lb. was ende II gr., te wetene II lb. was ende I gr. voor elc van de voorn. zyne leercnechten omme tzelve was gheëmployeert te zyne in den goddelicken dienst ten outare van der voorn. neeringhe van der librariërs ende de II gr. over den sallaris van den voors. clercq van beede de voors. leercnechten.

Actum den XXIIIen in octobre in 't jaer duust vyfhondert ende XXXII.

- Brugge, Stadsarchief, *Civiele sententiën door schepenen van Brugge* gewezen over 1532-1533, fol. 25-26 v.

Afb. 1. Portret van D. de Haerne, 1880.

Steendruk, Fl. Van Loo, Gent. (Zie inventaris C 608 nr. 4).